

Azimov Sanjar Samadovich

Buxoro davlat universiteti professori,
pedagogika fanlari
bo'yicha falsafa doktori (PhD)**BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHISINING KASBIY KOMPETENSIYASI
TUZILISHI**

Annotatsiya. Maqola mavzusining dolzarbligi uning amaliy ahamiyati bilan belgilanadi. Maqolada tasviriy san'at o'qituvchisi kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy qismlari va ularning mazmuni aniqlangan.

Kalit so'zlar: kompetentsiya, kasbiy kompetentsiya, vizual, kompozitsiya, kompyuter grafikasi, haykaltaroshlik, kulolchilik, tasviriy san'at o'qituvchisi.

**СТРУКТУРА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩЕГО
УЧИТЕЛЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА**

Аннотация. Актуальность темы статьи определяется ее практической значимостью. В статье определены компоненты профессиональной компетенции учителя изобразительного искусства и их содержание.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, изобразительное искусство, композиция, компьютерная графика, скульптура, керамика, учитель изобразительного искусства.

**THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE
FUTURE TEACHER OF FINE ARTS**

Annotation. The relevance of the topic of the article is determined by its practical significance. The article defines the components of the professional competence of the teacher of fine arts and their content.

Keywords: competence, professional competence, fine arts, composition, computer graphics, sculpture, ceramics, teacher of fine arts.

Fan-texnika sohasida o'sib borayotgan ijtimoiy va ilmiy-texnikaviy rivojlanish oliy ta'lim muassasalarida talabalarni tayyorlashning barcha tarmoqlarida ta'lim tizimining va tarkibining o'zgarishlarini belgilab beradi. Buning natijasida yangi davlat ta'lim standartlari kiritiladi, bo'lajak mutaxassisga bo'lgan talab ortadi. Shuning uchun bugungi jamiyat bo'lajak mutaxassisning nafaqat ta'lim oluvchilarga kerakli darajada bilim bera olishini, balki ijodiy faoliyatini namoyon qilishga tayyorligini ko'rishni istaydi.

Tanlangan tadqiqot mavzusi, uning maqsad va vazifalari, predmeti asosida «kompetentlik» va «kompetensiya», «kasbiy kompetentlik», «mutaxassisning kasbiy kompetentligi», «bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetentligi», «bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining kasbiy kompetentligi» kabi tushunchalarning mazmuni tahlilini ko'rib chiqamiz. Pedagogika, mutaxassislik fanlarini o'qitish metodikasiga oid adabiyotlarda «kompetentlik» tushunchasiga berilgan ta'riflarga qisqacha to'xtalib o'tamiz. Pedagogikaga oid lug'atda «kompetentlik» tushunchasiga quyidagicha izoh beriladi, ya'ni bu «ma'lum bir faoliyat sohasida tayyor bo'lishlik, to'g'ri va natijaviy qarorlarga erishish uchun bilim, malaka va ko'nikmaga ega bo'lish» darajasi.

Kompetentlik – «shaxsning zaruriy bilim va xislatlari bo'lib, bu jihat bilimlar, ilmiy yoki amaliy faoliyatning tegishli sohasidagi muammolarga professional yondashuvni hamda ularni samarali hal qilish imkonini beradi».

Kasbiy kompetentlik (lot. rrofession – rasmiy belgilangan faoliyat – profiteor so'zidan – o'z ishi deb e'lon qilmoq; lot. sompete – erishmoq, mos kelmoq, muvofiq tushmoq) xodimning kasbiy

va shaxsiy xislatlari majmuasi bo'lib, ushbu turdagi faoliyatni amalga oshirish uchun yetarli darajada bo'lgan bilim, qobiliyat, malakasi.

Kasbiy kompetentlik – bu “shunchaki pedagogik bilim, malaka va ko'nikmalarga ega bo'lish emas, balki didaktik metodlar va ish usullarini, pedagogik munosabat ko'nikmasini mohirona qo'llay olishdir”.

D.A.Ivanov «kompetentlik tushunchasi ostida shaxsning muhim topshiriqlarni, shuningdek, ushbu jamiyat uchun muammolarni hal etishda, uning samarali harakatlarini baholash natijasida unga berilgan tavsifni anglatadi. Bilim, ko'nikma va qobiliyat, motivlar, qadriyat va e'tiqodlar kompetentlikning bo'lishi mumkin bo'lgan tarkibiy qismlari sifatida qaraydi, biroq ular o'z-o'zidan insonni kompetentli qilib qo'ymaydi», – deb izohlaydi.

M.D.Ilyazova esa kompetentlikni oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisining kasbiy-shaxsiy xislatlarini xarakterlovchi va amaliyotda qo'llanilgan qobiliyat sifatida kasbiy faoliyat sifatini aniqlab beruvchi jihat sifatida qaraydi.

G.K.Selevko “kompetensiya” so'zi asosida – bitiruvchining belgilangan maqsadlarga yetisha olish qobiliyatini tushunadi.

V.I.Baydenko fikricha, “kompetensiya” – bu “mehnat bozori talablariga muvofiq holda istalgan faoliyatni yuqori kasbiy professionallik darajasida samarali amalga oshirishdir” O'qituvchining kasbiy malakasi - bu uning o'qituvchilik faoliyatini amalga oshirishga nazariy va amaliy tayyorgarligining birligi va uning kasbiy mahoratini, shu jumladan o'qituvchilik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni tavsiflaydi. Tasviriy san'at o'qituvchisining badiiy-pedagogik faoliyati yuqori saviyada olib boriladigan ishini kasbiy jihatdan barkamol deb hisoblash mumkin.

badiiy-pedagogik muloqot, rassom-pedagog shaxsiyati ro'yobga chiqadi, o'quvchilarni tayyorlash va tarbiyalashda, ularning ijodiy qobiliyatlari va estetik didini rivojlantirishda yuksak natijalarga erishiladi.

Umumiy madaniy kompetensiyalar o'quvchining asosiy bilimini ta'minlaydi, kasbiy kompetensiyalar esa ixtisoslashtirilgan ta'lim mazmuni, o'quvchilarga tasviriy san'atni o'rgatish texnikasi va vositalarini bilish va o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Badiiy-pedagogik ta'lim sohasi mutaxassislari tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi tarkibini aniqlashda turlicha yondashuvlarga ega.

Tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy ahamiyatli fazilatlarini va malakalarini baholashda turli xil talqinlar bizni tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasining 5 tuzilishini aniqlash va tekshirishga qaratilgan tadqiqot o'tkazishga undadi.

Tasviriy san'at o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning asosi shaxsiy kompetensiya bo'lib, u orqali boshqa barcha kompetensiyalar sinadi.

Kasbiy kompetensiya kompetensiyalardan iborat bo'lib, shaxsiy fazilatlarining shakllanish darajasiga bog'liq: motivlar, qiymat va semantik yo'nalishlar, tajriba, qobiliyatlar va boshqalar.

Axborot kompetensiyasi - bu tasviriy san'at o'qituvchisining turli xil ma'lumotlarni to'plash, yaratish, qayta ishlash va saqlash usullari, vositalari va texnologiyalarini egallashi: matn, og'zaki, eshitish, raqamli, grafik va boshqalar, shu jumladan texnik va kompyuter.

Ijtimoiy-kommunikativ kompetensiya - bu nutq faoliyatini maqsad, vazifalar, kommunikativ vaziyatlarga muvofiq amalga oshirish va jamiyat ehtiyojlariga moslashish qobiliyati.

Bu kompetensiyaga ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish asoslari haqidagi bilimlar kiradi; tasviriy san'atni ijtimoiy ahamiyatga ega hodisa sifatida o'qitishdan xabardorlik; ijtimoiy sharoitda individuallikni ijodiy ifodalash qobiliyati;

ta'lim muassasasi sharoitlariga moslashish qobiliyati; har xil yosh, jins, ijtimoiy guruhlar (talabalar, norasmiy guruhlar, hamkasblar, ota-onalar va boshqalar) xususiyatlarini hisobga olgan holda yaqinlashib kelayotgan muloqotni loyihalash qobiliyati; suhbatdoshlarni "tinglash" va "eshitish", o'zaro munosabatda bo'lish, muloqot qilish, his-tuyg'ularni uyg'otish qobiliyati ishonch, hamdardlik, mehr, ishtirok; muloqotda individual uslubni yaratish va namoyish etish qobiliyati; muloqotda tashabbus ko'rsatish va belgilangan maqsadga muvofiq muloqot jarayonini boshqarish qobiliyati; boshqa odamlarning fikriga bag'rikenglik namoyon bo'lishi; o'quv materialini mantiqiy, izchil, majoziy, hissiy, ekspressiv, talabalar uchun qulay darajada taqdim

etish qobiliyati. Loyihaviy kompetensiya - bu tasviriy faoliyatning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, o'qitish, ta'lim va rivojlanish maqsadlarini aniqlash, pedagogik faoliyatni amalga oshirish, jamoa va individual talabalar uchun ta'lim vazifalarini belgilash qobiliyati;

joriy va istiqboldagi maqsad va vazifalarni belgilash usullarini bilish. Bashoratli kompetensiya - o'quv jarayonining istiqbollari va imkoniyatlarini, qo'shma ingl.

o'qituvchi va o'quvchilarning ijodiy faoliyati, o'qitish va tarbiyalash usullari, usullari va vositalaridan foydalanish; zarur natijalarga erishishni hisobga olgan holda joriy va istiqbolli rejalashtirishni (taqvim, yarim yillik, yil) amalga oshirish usullarini bilish. Tashkiliy kompetensiya - ta'lim va tarbiya maqsadlariga muvofiq ta'lim jarayonini, ko'rgazmali va mustaqil faoliyat jarayonini, o'z-o'zini tashkil etish va o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatidir.

Kognitiv kompetensiya - kognitiv qiziqish, bilimlarning tegishli sohalari orqali o'z ufqlarini kengaytirish zarurati; turli manbalardan (professional adabiyotlarni o'qish, pedagogik muloqot, Internet resurslari va boshqalar) mustaqil ravishda kerakli bilimlarni olish qobiliyati.

va ularni badiiy-pedagogik faoliyat jarayonida qo'llash; o'quvchilarning intellektual, ijodiy, ma'naviy va badiiy rivojlanishiga yordam beradigan o'quv jarayonida vaziyatlarni yaratish usullarini bilish.

Uslubiy kompetensiya – tasviriy san'at o'qituvchisining o'quvchilarga tasviriy san'atni o'rgatish metodikasi (maqsadlari, tamoyillari, mazmuni, usullari, shakllari va boshqalar) sohasidagi bilimi, malakasi, malakasi va ularni o'quv jarayonida qo'llay olishi;

O'quvchilar shaxsini shakllantirish va rivojlantirish qonuniyatlarini bilish. Analitik kompetensiya - o'quv jarayonida ham umumiy pedagogik, ham fan nuqtai nazaridan tahlil va sintezning aqliy operatsiyalarini qo'llash qobiliyati; talabalar jamoasining faoliyati kontekstida o'quvchilarning shaxsiyatini o'rganish qobiliyati; murakkab pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish qobiliyati;

Tasvirlangan narsalarni, vizual tasvirlarni va ijodiy faoliyat mahsulotlarini tahlil qilish; real fazoda ob'ektlar modeli va guruhini aqliy tahlil qilish (konstruktiv, tonal, mutanosib, qiyosiy) jismoniy tekislikda ularning xayoliy ko'rinishini yaratish qobiliyati.

Vizual kompetensiya - tasviriy badiiy tasvirlarni tekislikda (qog'oz varag'i, yog'och taxta, monitor ekrani va boshqalar), real va virtual makonda (sinf interyeri, ko'rgazma zali va boshqalar) amaliy amalga oshirish qonuniyatlarini bilish. turli xil vizual faoliyat turlarida (chizish, rasm chizish, kompozitsiya, dizayn, kompyuter grafikasi, haykaltaroshlik, kulolchilik, arxitektura va boshqalar); tasviriy san'at uslubi, turlari va janrlari talabalarini hisobga olgan holda turli xil vizual vositalar (cho'tkalar, bo'yoqlar, yog'och, loy, qog'oz, virtual dasturiy vositalar va boshqalar) yordamida o'zingizning estetik ahamiyatga ega mahsulotlarni yaratish.

Kasbiy kompetentlikni shakllantirish jarayonida talabaning mustaqil ijodiy ishi alohida ahamiyat kasb etadi. Bu har kimning imkoniyat va qobiliyatlarini maksimal darajada ochib bera oladi. Shuning uchun ham tasviriy san'at ta'limotida yangi texnologiyalardan foydalanishning yangicha yondashuvlari, zamonimizga mos keladigan yangi metodlar, yondashuvlar, ta'lim shakllari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azimov S.S. Kasbiy faplarpi o'qitish jarayonida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarining mahoratlarini shakllantirish uslublagi // XALQ TA'LIMI O'zbekiston respublikasi xalq ta'limi vazirligining ilmiy-metodik jurnali. – Toshkent.
2. Azimov S.S. Bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini tayyorlashda kasbiy fanlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish // Pedagogik mahorat. Ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2020.
3. Дольгих Н.А. Влияние образовательной технологии на становление специальной компетентности художника-педагога: автореф. дисс. ... канд. пед. наук.: Томск, 2006 – С.11